

Colofon

Titel:

Kunst-Actief, Leerboek, deel 3 vmbo-GT

Druk:

3^e editie (2023), 1^e druk

Grafisch ontwerp:

Marco Bolsenbroek, Prezns

Auteurs:

Bert Boermans, Eveline Boermans,
Hemmie Oudsen, Annelot Sombogaard

ISBN:

9789460621918

Uitgever:

Uitgeverij LAMBO
020-8450078
www.lambo.nl
info@lambo.nl

© 2023 Uitgeverij LAMBO bv Amsterdam

Alle rechten voorbehouden.

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 jo, het Besluit van 20 juli 1974. St.b. 351, zoals gewijzigd bij het besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912 dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht. Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zicht tot de uitgever te wenden.

De uitgever heeft er naar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

© 2023 c/o Pictoright Amsterdam

Van werken aangesloten bij een CISAC-organisatie zijn de publicatierechten geregeld met Beeldrecht te Amsterdam.

Inhoud

Inleiding	3
HOOFDSTUK 1 → DROMEN	5
1. Inleiding.....	6
2. De dromen van Salvador Dalí.....	8
3. Utopie: dromen van een ideale wereld	10
4. Heerlijk wegdromen	12
HOOFDSTUK 2 → CRISIS	15
1. Inleiding.....	16
2. Water	18
3. Armoede	20
4. Protest	22
HOOFDSTUK 3 → FEEST	25
1. Inleiding.....	26
2. Springen en dansen	28
3. De dansende tuin	30
4. Feestkleding	32
HOOFDSTUK 4 → LIEFDE	35
1. Inleiding.....	36
2. Picasso's liefde	38
3. De kus.....	40
4. Liefdesbrieven	42
HOOFDSTUK 5 → SELFIE	45
1. Inleiding.....	46
2. Veranderlijke gezichten	48
3. De selfies van Cindy Sherman	50
4. De selfies van Rembrandt.....	52
Begrippen	54

Inleiding

Kunst-Actief 3 GT leerboek

Dit leerboek is het vervolg op *Kunst-Actief 2 GT*. De opzet en opbouw zijn vergelijkbaar met het vorige deel. In dit deel worden vijf **thema's** behandeld:

Hoofdstuk 1 Dromen

Hoofdstuk 2 Crisis

Hoofdstuk 3 Feest

Hoofdstuk 4 Liefde

Hoofdstuk 5 Selfie

Elk thematisch hoofdstuk bestaat uit drie onderdelen:

1. Een 'spread' van twee pagina's met afbeeldingen ter introductie van en ter oriëntatie op het thema van het hoofdstuk. De spread op de eerste twee pagina's van elk hoofdstuk kun je beschouwen als een soort sfeerblad of moodboard. Het toont een breed aanbod van verschillende aspecten van het thema. De spread dient ook als afbeeldingenblad bij het oefenexamen.
2. Na de spread volgt de inleiding van twee pagina's met een begrippenlijst.
3. Daarna volgen drie deelthema's. Zo kun je verschillende kanten van het thema onderzoeken. Ook helpen de deelthema's je te komen tot een eigen visie op het thema.

In de teksten staan allerlei kunstbeschouwelijke termen en begrippen die je moet kennen op je eindexamen. De begrippen die verplicht zijn voor het CE zijn vet gedrukt. Meestal worden die begrippen niet meer uitgelegd. Vaak kun je de betekenis ervan wel opmaken uit de context of uit de afbeeldingen waarop ze betrekking hebben. Mocht je twijfelen over de betekenis, dan kun je altijd je docent vragen of de betekenis opzoeken. In het boek vind je de begrippenlijst opgenomen op pagina 54-55.

Werkwijze

Bekijk eerst de afbeeldingen aan het begin van het hoofdstuk en werk het hoofdstuk door. De afbeeldingen zijn voor zowel tekenen als handenarbeid geschikt. Het is verstandig om je niet meteen op je praktisch werk te storen. Neem de tijd om je te verdiepen in het onderwerp. Dit kun je doen met behulp van het **werkboek**. Hierin vind je vragen die je helpen de afbeeldingen goed te bekijken en de begrippen te oefenen. Ook vind je daar per hoofdstuk twee praktische opdrachten: een 2D-opdracht en een 3D-opdracht. De ideeën die je hebt opgedaan in het leerboek kun je toepassen in je praktische werkstukken. De opdrachten zijn vrijer dan in de vorige delen. Je komt dichterbij je examenjaar, dus je gaat oefenen met de vrijheid die daarbij hoort.

Veel plezier en succes!

2.1 Toni Frissell, *Verlaten jongen* (1945).

2.2 Harvey Dunn, *Zondagochtend bij Cunel* (ca. 1918).

2.3 Ludolf Bakhuizen, *Schepen in moeilijkheden voor een rotsachtige kust* (1667).

2.4 Charlie Cole, *Tiananmen Tankman* (1989).

2.5 Edvard Munch, *De schreeuw* (1893).

2.6 Paul Nash, *We maken een nieuwe wereld* (1918).

CRISIS

2.7 Jean Baptiste Henri Durand Brager, *Een koperfabriek in Cornwall* (19de eeuw).

2.8 Artemisia Gentileschi, *Judith onthoofd Holofernes* (1614-1620).

2.9 Franz Marc, *De wolven* (1913).

2.11 Jan Grevenbroeck II, *Venetiaanse dokter tijdens de pest* (voor 1807).

2.10 Onbekend, *De grote brand van Londen* (1675).

→ Crisis

- architect
- blikrichting
- camera
- close-up
- compositie
- constructie
- contour
- documentaire
- dramatisch
- en face
- erfgoed
- figuratief
- formaat
- herhaling
- houding
- installatie
- interieur
- licht en schaduw
- lijndikte
- massief
- reliëf
- religieus
- schetsen
- sculptuur
- still
- symbool
- textiel
- verdwijnpunt
- vereenvoudigd
- vervaging
- verzadigde kleuren
- vooraanzicht
- zeggingskracht
- zijaanzicht

2.12 Judith de Leeuw, *Macht vs. spel* (2019).

1. Inleiding

◆ Tweestrijd

Vaak hebben crises met geld te maken. De economie functioneert niet goed en komt in een neerwaartse spiraal terecht. Daardoor komen veel mensen in de problemen.

De muurschildering *Macht vs. spel* toont een kind dat met zijn speelgoed speelt. Daarnaast staat een zakenman die omgeven wordt door dollarbriefjes. Het gaat over het contrast tussen de onschuld van het spelen en de jacht op zoveel mogelijk geld.

Afbeelding 2.13 is van dezelfde kunstenaar en heeft hetzelfde thema. Zij lijkt niet erg positief over de macht van geld. Hoe zie je dat in haar werken?

2.13 Judith de Leeuw, *Zonder titel* (2021).

◆ Crisis op crisis

Je hoeft maar een nieuwsapp te openen en je ziet dat er heel wat misgaat in de wereld. Crises volgen elkaar op en versterken elkaar.

Kunstenaars reageren op wat er in de maatschappij speelt. Ze gebruiken kunst om aandacht te vragen voor problemen. Vaak kun je uit hun werk ook iets afleiden over wat volgens hen een oorzaak of misschien een oplossing is. Daar ga je in dit hoofdstuk allerlei voorbeelden van zien.

2.14 Ai Weiwei, *Wetmatigheid van de reis* (2017).

2.15 Ai Weiwei, *Wetmatigheid van de reis* (2017).

HOOFDSTUK 2 → CRISIS

2. Water

◆ Op de vlucht

De wereld heeft te maken met veel mensen die vluchten. Sommige mensen vluchten voor oorlogen. Andere mensen moeten weg uit hun land vanwege de gevolgen van de opwarming en verdroging van de aarde. Door het grote aantal vluchtelingen is het moeilijk hen goed op te vangen en ervoor te zorgen dat ze veilig zijn. Dat zorgt voor spanningen.

Ai Weiwei laat de zware reis van vluchtelingen zien met het werk *Wetmatigheid van de reis* (afb. 2.14). Zoals in veel van zijn **installaties** speelt ook in dit werk **herhaling** een grote rol. De boot is 70 meter lang en aan boord zitten 258 vluchtelingen. Om de boot heen dobberen ook nog enkele mensen in reddingsbanden. De figuren in de boot zijn allemaal hetzelfde en hebben geen gezicht. Ze zijn onherkenbaar. Het **formaat** van het werk trekt de aandacht. Op afbeelding 2.15 kun je zien hoe enorm het is. Hoe zou het zijn om daaromheen en eronderdoor te lopen? Door de zwarte kleur wordt het werk nog indrukwekkender. Je kunt hierdoor goed zien hoe groot de crisis is.

Ook de bootvluchtelingen in het werk van Abdalla Omari zijn anoniem afgebeeld (afb. 2.16). Bijna alle gezichten zijn **vervaagd**. Toch kun je als je goed het nieuws volgt wel wat mensen op zijn werk herkennen. Grote wereldleiders zijn namelijk wel herkenbaar afgebeeld. Zie je bijvoorbeeld Donald

2.16 Abdalla Omari, *De boot*, detail (vanaf 2017).

Trump (toen president van Amerika)? Ook de leiders van bijvoorbeeld Duitsland, Rusland en Syrië zitten op de boot. Waarom zou Omari deze belangrijke mensen in zijn boot vol vluchtelingen plaatsen?

◆ Stijgend water

De klimaatcrisis wordt steeds zichtbaarder om ons heen. **Documentaire**maker Ursula Biemann richt haar **camera** op klimaatveranderingen in de film *Deep Weather*. De film **still** (afb. 2.17) toont hoe mensen in Bangladesh dijken bouwen van zandzakken. Zo beschermen ze zich tegen de stijgende zeespiegel. Individueel maken de zakken die ze in de zee werpen geen schijn van kans, maar alle zandzakken bij elkaar vormen een stevige **constructie**.

2.17 Still uit de film *Deep Weather* van Ursula Biemann (2013).

Ook in Europa hebben we last van de stijgende zeespiegel. De Italiaanse stad Venetië is beroemd om zijn vele grachten. Maar nu de zeespiegel stijgt, wordt ook het water in de grachten hoger. Regelmatig overstroomde straten. Ook zijn de gebouwen niet sterk genoeg om al dat water te weerstaan. Lorenzo Quinn vraagt met zijn werk (afb. 2.18) aandacht voor dit probleem. De mensenhanden ondersteunen vanuit het water een gebouw. Maar zij staan ook **symbool** voor de mens, die het stijgende water heeft veroorzaakt. Quinn vraagt zich af: wat gaan we doen: de aarde redden of hem verder vernietigen?

2.18 Lorenzo Quinn, *Steun* (2017).

◆ Het probleem verplaatsen

In Afrika komt afval terecht van over de hele wereld. Oude elektrische apparaten worden per schip naar Afrikaanse landen gebracht. De Ethiopische kunstenaar Elias Sime recycleert elektriciteitsdraden en printplaten. Hiermee maakt hij kleurrijke kunstwerken (afb. 2.19). Van een afstand zien de werken eruit als **textiel**. De elektriciteitsdraden zijn geweven tot speelse patronen. Ze lijken zo op de felgekleurde Afrikaanse stoffen. De werken hebben een politieke boodschap over milieuvervuiling en ongelijkheid. Wat denk jij dat Sime bedoelt?

2.19 Elias Sime, *Koord: Evolutie* (2017).

2.20 Hung I-chen, Guo Yi-hui, Cheng Yu-ti, *Vervuilde waterijsjes* (2020).

◆ Vervuiling

In gebieden waar de economie snel veel beter is geworden, is de natuur vaak de dupe. Er is heel veel afval, van alle nieuwe producten die mensen opeens kunnen maken en kopen. Maar waar moet dat afval heen? Regelmatig wordt dat in het water gedumpt. Dat zit dan dus vol plastic, metaal en diertjes die stikken in verpakkingen. Niet echt lekker (of gezond) als dat ook je drinkwater is. Drie studenten aan de kunstacademie in Taiwan vragen aandacht voor het probleem van hun eiland. Ze maakten waterijsjes van het water in hun omgeving (afb. 2.20). Normaal denk je bij ijsjes aan een vrolijke zonnige dag. Maar deze ijsjes steek je niet graag in je mond.

2.22 Ernst Barlach, *Gesluiserde bedelaarster*, voor- en zijaanzicht (1919).

HOOFDSTUK 2 → CRISIS

3. Armoede

2.21 Dorothea Lange, *Migrantenmoeder* (1936).

◆ Armoede in beeld

Tijdens de grote crisis van de jaren 30 van de vorige eeuw gaf fotograaf Dorothea Lange armoede een gezicht. Ze fotografeerde een moeder met haar kinderen (afb. 2.21). Je ziet de wanhoop en uitzichtloosheid op de foto. Dat komt door de blik van de moeder en **houding** van de kinderen. De foto ging de wereld over. De vrouw op de foto werd een symbool voor de vele Amerikaanse migranten die zochten naar werk.

2.23 Andrea Büttner, *Bedelaarster* (2016).

◆ Bedelen

De **sculptuur** van Ernst Barlach toont een bedelaarster die onder een sluijer zit (afb. 2.22). Voorovergebogen en met de handen open op haar knieën hoopt ze wat geld te vangen. Ze wil niet gezien worden. Schaamt ze zich misschien? Schaamte is een pijnlijk gevoel dat ontstaat als je het idee hebt dat je niet goed genoeg bent. Het werpt een muur op tussen jou en de ander. Schaamte doet je je terugtrekken, in dit geval onder de sluijer. Het werk is ruimte-innemend. De gesloten, **massieve** vorm benadrukt de **zeggingskracht**.